

Áprily Lajos.

Írta: Koncz Géza.

Azok közül a kevesek közül való Áprily, kit nem az olcsó dicsőségkeresés, vagy a nyomorúság hajszolt Helikon hímes mezejére, hanem széleskörű ismerettel termékenyített finom tűzű lelkének nemes ihletettsége avatott igazi költővé. Nem sokat ír, de ami tőle nyomdafestéket lát, az formában, tartalomban egyaránt remekbe készült. Minden kis alkotása magán hordja a muzsalátogatás és az aranyjánosi műgond kettős érdemét. Formában szinte páratlan főkélyre tett szert és sohasem keresett, mesterkéltné a hangja. Nem moderneskedik s mégis szebben, igazabban újszerű, mint akárhány multtagadó, eredetieskedő — legtöbbször be nem vallott Ády-epigon — dekadens költőnk. Pedig témái is a lehető legmindennapiabbak, de amit, s ahogyan szól ezekről, az megérteti a hatást. Lehet-e hangulatosabb képet festeni például a vizimalomról, mint aminőt Áprily nyújt *A malom* című lírai leírásában? Az analogia kapcsán önkéntelenül is azok az egyszerűségükben meghatározó-kedvességű tabáni tájképek jelennek meg előttem, amelyeket oly szívesen szemlélttem egyik-másik fárlaton:

„Egyhangúságban csacska izgalom:
hullámos árban ócska kis malom,
Láncokra verve sok-sok éve már
ezüst vizen arany temetésre vár.“ etc.

Mindjárt az első két szakaszban milyen találó mozzanatokot ragad meg. Természetesen ebben a költeményben is, — mint majd mindegyikben — megszólaltat pár búsabb akkordot:

„És közben hull a liszt: örök homok —
S a nagy kerék künn sóhajt és zokog.“

A *Kolozsvári éjjel* sem nevezhető például valami ámulatba ejtő újdonságnak, de hangulatán elrévedzünk s végül a költővel mi is felbúgunk sirva:

„Holdas tetők, virághavas tér
dalok, tüzek, csodák:
Nem az enyém többé! — Ahasvér,
gyerünk tovább!“

Álom a vár alatt c. költeményében a Rapsonnéről szóló székely legendát szövi össze nagy leleményességgel, képzelt álmával, melyben boldog gyermekkorát áhítja vissza; de hiába:

„Haj, elvesztettem s nem találom.
Kutatom kéz-árnyalta szemmel
s a szemem köddel lesz tele —
fölötte átcsapott a tenger,
tájtékos évek tengere.“

Egyik legszebb kis alkotása az *Éjjeli zene*, melynek finom ezüst hangjaihoz:

„A kislányunk felül az ágyon
és elbűvölve mosolyog.“ —

Hozzáteszem: velünk együtt. Bámulatos nyelvi és technikai felkészültsége, főkéletes, mesteri hozzáértése eredményeként ezer-árnyalafü hangzené-

jével a nyelvészeti hatás oly bravuros sikerét éri el nem egyszer, hogy tova ringó »hangpatakjai« szinte a természeti valóság illuzióját keltik az olvasóban :

„Selymit a barka
nrár kitakarta
Sárga virágját bontja som.
Ful, fur az áram
a déli sugárban
s hőkken a hó a hideg havason.

Barna patakja
napra kacagva
s lomha Márosba csengve siet.
zeng a csalorna
zeng a hegy orma
s zeng — ugye zeng, ugye zeng a szived?“ (Március.)

Szinte nem lehet találéokban, kifejezőbben megérzéskíteni a március mozgás=teljes, buggyanó kedvű, csupa=ígéret=frissességű, magával ragadó röpke hangulatát, mint Áprily „Március“-a zengí.

Az előbbi versek vidámszenéjű csilingelő sorai kétségtelenül jellemzőek rá, de a »karmester=ős« leszármazottja nemcsak játzóképeséget örökölt, de érzékeny lelket is. Az ő igazi megszólalása valójában búskomor. Költészetének majd minden termékén ez a futam rezeg keresztül, mintegy a hangnemüket szabva meg. De mi hát ennek a forrása? Honnan fakad? Miből táplálkozik? A »Karmester=ős«-ben őstől öröklöttek mondja a mélabút. Ez lenne tehát kérdésünkre a kizárólagos és elfogadható magyarázat? Kétségtelenül ez, ha a főbbi versében másképp is nem nyilatkoznék, s ha nem nyernék bepillantást lelkének rejtélyes birodalmába: Mivel pedig figyelmes, elmélyedő olvasással az összefüggéseket megláthatjuk, helyesebb magyarázatot fogok adhatni, mivel karöltve egy szélesebbkörű, noha nem kevésbé nehéz problémát is igyekszem megoldani: megkísérlem lelke mozaik=darabkáinak egybeállítását.

Gyermek= s ifjúkorában ő miben sem különbözött társaitól: vidám, gondtalan gyermek volt, amit a verseiben is mondja :

„Mint kisfiúcska jártam itt naponta, (t. i. a temetőben)
valamikor sok boldog éven át,
kis társaimmal gondtalan csapongva.“

Hasonló értelemben ír másutt is :

„Ó én is laktam fényes palotában
s bútalanság volt fehér arám.“

Majd nemes ideálokkal, reményteljesen induló ifjú lett, ki tudni vágyta a tudhatót s ismerni az életet. Beteljesedtek »kusza vágyai«, de bárcsak ne teljesültek volna. Elmondja, hogy ő, a szomjazó csavargó«, messze járt, volt halálos örvények felett, az élet, portájáról kiverve, kálváriás utakra kergette. Csalódott mindenhol, mindenütt, a világban, az embereken. Amerre ment (pl. »vonaatra város«) »sötét csoportok vérről deklamáltak« és »testvért szeretni emberül« nem lehetett, pedig

„Én gyűlöletre nem születtem.“

Ezek után némileg meg fogjuk érteni vágyát :

„Nagyon szeretnék vtsszamenni:
a hallgatás barlangja vár,

ahol a vérem dobbanását
tanultlan csendben hallanám.“

Nemcsak az átöröklés, hanem az élet arculcsapásai azok, amik őt annyira melancholikussá tették. Áprily a maga szerencsétlen életét ősi átoknak tartja: Szinte ezzel hitegeti magát. De talán nem is annyira hitegetés, áltatás akar ez lenni, inkább csak annak tűnik fel, mert költőnk sajátságos, zárkózott karakterénél fogva egyéb körülményekről, — keserű csalódásairól, meg-hasonlottságáról, fájdalmairól — mintha nem tartaná élőnek vagy inkább érdemesnek nyíltan és hosszabb ideig panaszkodni a nagy publikum előtt. Mindezek ellenére az állandó elégikus hang; s az allegorikus köntösbe burkolt vagy egy-két szóval elárult tiltakozásai, néma lázadozásai így is eleget mondanak. Felvetődik azonban egy újabb, még pedig igen is érthető kérdés: mit csinál az ilyen lélek, hol fog megnyugvást keresni? Ha elgondolkozunk a szavain:

„Tudás fájának áldozatja lettem;“

és megfigyeltük egyéb nyilatkozatait is, melyek többé-kevésbé sejtetik, hogy beletutált a civilizált világba (»Idegenül ver itt a szívem, sok itt a zaj, sok a sugár«), könnyen ráismerünk a romantikus idealistára, s mint ilyenről már majdnem feltétlen meggyőződéssel tudjuk, hogy a rousseau-i jelszavat vallva: »Vissza a természethez! — annak követője lesz. Helyesen gondoltuk. Nem egy versében vágyik vissza a csendes magányba, az egyszerű emberek közé, s olykor fájó emlékezéssel jut eszébe, mily balgatagság volt nem ott maradni a romlatlan természet kebelén. Gondoljunk csak az alábbi költeményeire: *Nostalgia*, *Feldkirchi hangulat*, *Juhok*, *Falusi elégia* stb. S csakugyan némiképp megnyugszik a természettel való nagy egybeolvadásában, mely érzés újabb egynéhány szubtilis hangulatú lírai remekének ihletője. Ilyenekül idézem a következőket: *A hegyek*, *Halálmadár*, *Szalonkales*, *Marathon*, s természetesen a megelőzőleg tárgyaltak közül is akadt sok, igazán meglepő szépségű.

Előző megállapításaim kiegészítéseképp meg kell jegyeznem, hogy ő egyáltalán nem harcos romantikus. Nem törekszik a világot saját elképzelésének megfelelően átfórnálni. Mivel pedig csalódásai oly erősek, hogy a szabad természethez való menekvése sem hozza meg teljes életörömét: mi sem természetesebb, minthogy fájó földi sóhajai — átszárnyalva az árnyékvilágon — az égi tájak felé tartanak. Rendkívül nagy szerep jut költészetében a halálnak. De nem mint misztérium érdeklí lírikusunkat, s így hiába is keresnénk írásaiban erről szóló tépelődéseket. Nem »vizgatja« őt ez a téma, s ezért nem gondolkodik arról, csak arra gondol még pedig unos-untalan, mert odavágyódásai is folytonosak: A rút életből

„mióta visszatért, a lelke árva
s csak hervadásra gondol és halálra.“

Korán elhunyt testvére sírjánál szinte irigykedve kérdi:

„Mért csak neked jutott a nagy kiváltság
az ifjan-elmulás felségjoga?“

S megható szomorúsággal folytatja:

„Mégis, ha szánva, sajnó életemnek
cserébe kérnéd megmaradt telét,
csöndes Testvérem, mert nagyon szeretlek,
el nem fogadnám a kínált cserét.“

Pedig mennyire óhajtja már az élet kapuján való átjutást... Mikor az utált, zajos világból „*A hegylakók*“ közé vetődik, még őt is eszébe jut a halál, noha ennél békítőbb környezetet nem tud:

„— itt én se lennék
néma lázadó —“

csak végtelenség
tisztá dallama —“

„Én itt meg tudnék
szépen halni ma.“

Ez a jellemvonás, az állandóan a végtelenséget hívogató tekintet adja magyarázatát annak, hogy a témáit képező tárgyak, személyek vagy most indulnak a mulandóság felé, vagy már a múltéi, tehát csak emlékek számára. E körülmény egyúttal érthetőbbé teszi a melancholikus póéta elégikus megszólalását. Ezt a költészetre oly jellemző hangnemet majd sohasem cseréli fel másikkal, pedig volna oka rá mikor egyéni csalódásait hallgatásra szorítják a még mélyebbre ásó faji tragikum és honvesztés szörnyüesés kinjai. Mindhiába. Honfitársait kíméletlenül ostorozni, hibáikat süket fülükbe harsogni, lángszavakkal tette serkenteni őket; megbántóira a gyűlölet és kétségbeesés borzongató álmait szórni ő nem tudja. Legfeljebb mindig diszkrét hangjába több keserőség vegyül, mint például a már említett „Koloszvár éjjel“-ben, vagy a „Höllő-ének“-ben. Kétségbeesésének kifejezését erősen gátolja az a hatalmas hit, amivel sohasem szűnik meg remélni egy jobb jövőt.

Az elmondottakból természetesen nem következik nyelvének erőtlensége. Sőt olykor egyenesen Berzsenyiével vetekedő a stílusa erő és kifejezőképesség dolgában. Ennek demonstrálására idézem a döbbenetes víziókat láttató „Vihar után“ c. verses valóság néhány sorát:

„A völgyön tompa rengés reszketett át,
a földindulás rémével rokon.
A szürkületben, vízcseppek remegtek
a bordás, óriás páfrányokott.
Böleány-felhőkön mennykővek robotgok,
lobos tűz csattant egy magas tetőn.
A szakadékok dörrenő ölében
vizek rohanlak szikla-rengetőn.“

Épp így citálhatnám azonban a „Patroklos alszik“, „A hegyek“ vagy „A márványunk meséje“ c. költeményét is.

Szólhatnék még stílus-tulajdonságairól, rímeiről, de ezeket most mellőzöm. Annál is inkább, mivel ez a tárgya „A rim“ c. igen ügyes és találó versének. De nem hagyhatom szó nélkül azt a meghatározó szerénységet, amellyel „Ajánlás“-ában találkozunk:

„ne haragudj: nem volt virág.

De pusztá kézzel mégse jöttem:
hol a halál nagyon zenél,
szíromtalan csokrot kötöttem,
piros bogycé, piros levél.“

Kedves nekünk ez az igénytelen és resignált hang, mert őszinte, s mert versei olvasása után mégsem kell elhinnünk. Igenis: érezzük, hogy szép és értékes virágcsokrot kaptunk, mely hosszú időre betöltötte lelkünket finom, ritka illatával. Hogy a »halál nagyon zenélt« mikor gyűjtötte, ezt el hisszük e szép lelkű »bánat-királyfinak« s így legfeljebb ráolvassuk a „Halálmadár“ c. költeménye pár jellemző sorát:

„Csak, az tud így zokogni, aki árva
S tavasszal hontalan keres tanyát,
Csak annak búgthat így a szíve fájva,
Akit halálos bánat űz tova
Lappangtató, sötét erdő — magányba —
S meg nem vigasztalódhatik soha.“